

ALSÓFEHÉR VÁRMEGYE
MONOGRAFIÁJA

KIADJA

ALSÓFEHÉR VÁRMEGYE KÖZÖNSÉGE

I. KÖTET

ELSŐ RÉSZ

NAGY-ENYED
CIRNER ÉS LINGNER KÖNYVNYOMDÁJA

1896

ALSÓFEHÉR VÁRMEGYE
MONOGRAFIÁJA

KIADJA
ALSÓFEHÉR VÁRMEGYE KÖZÖNSÉGE

I. KÖTET

ELSŐ RÉSZ

NAGY-ENYED
CIRNER ÉS LINGNER KÖNYVNYOMDÁJA

1896

ALSÓFEHÉR VÁRMEGYE
TERMÉSZETI VISZONYAINAK
LEIRÁSA

I. ALSÓFEHÉR VÁRMEGYE FÖLDRAJZI ÉS FÖLDTANI
LEIRÁSA

A FÖLDTANI RÉSZEKET IRTA
HEREPEI KÁROLY
NAGYENYEDI EV. REF. FŐTANODAI NY. TANÁR

A FÖLDRAJZI RÉSZEKET IRTA
GÁSPÁR JÁNOS
ALSÓFEHÉR VÁRMEGYEI FŐJEGYZŐ

II. ALSÓFEHÉR VÁRMEGYÉNEK NÖVÉNY- ÉS ÁLLAT-
VILÁGA

IRTA
CSATÓ JÁNOS
ALSÓFEHÉR VÁRMEGYE ALISPÁNJA

III. ALSÓFEHÉR VÁRMEGYE ÉGHAJLATA

IRTA
ÁVÉD JÁKÓ
A GYULAFEHÉRVÁRI R. KATH. FŐGYMNASIUM IGAZGATÓJA

NAGY-ENYED
CIRNER ÉS LINGNER KÖNYVNYOMDÁJA

1896

ELŐSZÓ.

Az erdélyrészi ősrégi Fejér vármegyének és különösen a mult században történt kettéválasztás folytán ebből alakult *Alsófehér vármegyének* általános leírása régi óhajtasát képezte a vármegye kiváló fiainak, kiknek lelkében a természet szépségei s a dicsőségben és szenvedésekben egyaránt gazdag történelmi mult emlékei sokszor felköltötték a vágyat: vajha mind ez méltóan lenne megörökítve.

Ez óhajtas azonban csak hosszabb idő mulva jutott nyilvános kifejezésre is — s mint annyi sok szép eszme, ez is a legilletékesebb körben, a vármegye közgyűlésében hangzott el: 1870. évi július hó 5-én Török Antal megyei bizottsági tag indítványt nyújtott be, kérve, hogy a monografia megírása céljából javaslattételre egy bizottság küldessék ki. A közgyűlés 90. jkvi sz. a. határozatával egyhangulag elfogadta az indítványt és b. Orbán Balázs, Török Antal, Csató János, Sándor Elek, Árkosy Károly, dr. Donogány Jakab, Pap Ágoston, dr. Botz József, Kovács Sándor mérnök, Dekányi Ernő és Slafkovits Jakab főjegyző tagokat bizta meg javaslattétellel, mely azonban csak néhány év mulva, 1873. július hó 17-én tartott vármegyei közgyűlésen lett benyújtva. «A vármegye bizottsága — így szól a 63. jkvi sz. a. határozat — megbizza az állandó választmányt, hogy ugy a munka kidolgozása, mint a szükséges pénzalap mennyisége és annak beszerzési módjára nézve a jövő közgyűlésre adjon be javaslatot; egyttal megbizza pénztárnok atyánkfiát, hogy az e célra bejövendő pénzadományokat külön szám alatt kezelje.»

A szép eszme azonban nem vált testté, a határozat nem vált valóssággá. Nem volt meg a szükséges anyagi fedezet a nagy munkához. Évek hosszú sora telt el ismét s csak a honfoglalás ezredik évfordulójának közeledése bátorította fel alulírtat, hogy a nagyenyedi «*Közérdek*» hasábjain több ízben újra szóba hozza a monografia ügyét. Eköz-

ben Gyulafehérvár szab. kir. város lelkes közönsége elhatározván történelmi emlékekben oly gazdag multjának megiratását, a gyorsan kiadott első kötet megjelenése jelentékeny befolyással bírt a millennium megünneplése s megörökítése eszméjének kedvező fogadtatására.

Vármegyénk állandó választmányának 1891. évi deczember hava 8-án tartott gyűlésében a következő indítvány lett előterjesztve és elfogadva:

«Magyarország megalapításának, a honfoglalásnak ezredéves ünnepét 1896-ban fogjuk megülni. Ez ünnep horderejét teljesen átérti mindenki, ki hazánk ezredéves történetét küzdelmeivel és dicsőségével ismerni tanulta. Ez ünnep nem lehet egyszerü vigalom; kell, hogy abban kifejezést nyerjen a nemzet hatalma, ereje, szellemi és anyagi fejlődésének mostanig elért fokozata. Kell, hogy maradandó intézmények, emlékek jelezzék az utódoknak is ez ünnepet, mintegy határjelül szolgálva az ezredéves mult és jövőnk között.

A törvényhozás, az ünnep országos jellegének kifejezéséül, megindította s részben folyamatba tette az előkészületeket. Kell, hogy e munkában részt vegyen minden törvényhatóság s annak minden jelentősebb városa, községe és intézményei. Rövid néhány év választ el a millennium nagy ünnepétől; szükséges, hogy magunk körében mi is megtegyük mindazt, ami annak méltó megülnését s maradandó emlékekkel való jelzését biztosítani fogja.

Indítványozzuk ennélfogva, miszerint a tekintetes Törvényhatóság mondja ki, hogy a honfoglalás millenniumának méltó megünneplése céljából az előkészületeket megtenni már most szükségesnek találván, ezúttal egy szervező bizottságot küld ki a méltóságos főispán úr elnöklete alatt, mely javaslatot tegyen az ünnepi előkészületeknek mily irányban és mily terjedelemben leendő megindítása végett; hozza javaslatba a kivitel módozatait általánosságban, hogy azok alapján a törvényhatóság a munka irányait megállapíthatván, a kivittel megfelelő bizottságokat bizhasson meg s az anyagi támogatás módja és mérve felett is határozhasson. Csató János alispán s. k. Török Bertalan főjegyző s. k.»

Az 1891. évi deczember hó 19-én megtartott törvényhatósági közgyűlés 155. jkvi sz. a. elfogadta az indítványt és b. Kemény Kálmán főispán elnöklete alatt Csató János alispánt, a megyebeli országgyűlési képviselőket és Török Bertalan főjegyzőt az előkészítésre vonatkozó javaslattételre kiküldötte. E határozat felköltötte az «Alsófehérmegyei történelmi, régészeti és természettudományi egyesület» élénk érdeklődését

is, mely 1892. június hó 10-én tartott gyűlésében részletes tervezetet dolgozott ki egy vármegyénkről szóló monografia beosztására, valamint költségvetésére nézve. A javaslattételre felhívott megyei bizottság is azon nézetet fogadván el, miszerint a millennium emlékére első sorban a vármegye monografiája irattassék meg, a megíratás és kiadás eszközésére egy szerkesztő bizottság választassék s a 12000 frtra számított kiadások, más alap hiányában, e célra kivetendő pótdó jövedelméből fedeztessenek, — e javaslatot az 1892. évi október hó 26-án tartott törvényhatósági közgyűlés elfogadta s a pótdó engedélyezése végett a m. kir. belügyminiszterhez előzetes felterjesztést intézett. Miután az engedély 1891. november hó 20-án 90772 sz. a. kelt leirattal meg lett adva, a törvényhatóság ez évi december hó 6-án tartott közgyűlésében 169 sz. a. határozattal az egy százalékos pótdót kivetette s a monografia megalkotása végett Csató János kir. tanácsos, alispán elnöklete alatt Zeyk Dániel, Török Bertalan, Gáspár János, dr. Magyar Károly, Makkai Domokos, Herepei Károly, Ávéd Jákó, dr. Cserni Béla, b. Kemény Endre és dr. Kovács Ödön tagokból egy állandó bizottságot küldött ki.

A bizottság gyorsan hozzáfogott nagy munkája előkészítéséhez. 1892. évi december hó 21-én tartotta első ülését, melyen egy előzetes tervezetet készített a monografia beosztására nézve s egyszersmind elfogadván azon elvet, hogy az egyes részleteket olyan ismert — lehetőleg megyebeli — írókkal iratja meg, a kik tárgyukkal már előzetesen is szeretettel foglalkoztak: kijelölte azok névsorát, kiket e végből felkérendőeknek ítelt. 1893. február hó 18-án tartott gyűlésen, a beérkezett nyilatkozatok alapján, a munka beosztásának tervét és a megírásával megbízandó munkatársak sorozatát megállapítván, az adatok egybegyűjtése s a nagy mű megírása kezdetét vette.

A monografia négy főrészt foglaland magában, u. m:

I. A vármegye földjének, természeti és éghajlati viszonyainak, lakossága néprajzi és népmozgalmi helyzetének leírását.

II. A közművelődési viszonyokat a multban és jelenben, a közgazdaság, közigazgatás leírását.

III. A városok és községek leírását történelmi fejlődésükre vonatkozó adatok felhasználásával.

IV. A vármegye történelmét.

Ezek közül az első kötet első része, ime, napvilágot lát, melyet a sajtó alatt lévő második rész rövid idő alatt követni fog. Fogadja szívesen vármegyénk áldozatkész közönsége.

Fájdalommal kell megemlitenünk, hogy a kérlelhetetlen halál immár

három legkiválóbb munkatársunkat ragadta el dr. KOVÁCS ÖDÖN, MAKKAI DOMOKOS nagyenyedi Bethlen-főiskolai tanárok és WESZELY KÁROLY cz. apát és borbándi plébánus személyeiben. Nemes becsvágygal teljesített munka közben váltak meg körülöttől, mely fényes tudományuk gazdag tárházából remélte monografiánk egyházi, közművelődési és történelmi részének legszebben, legalaposabban megírt lapjait. Áldás emlékükre!

Nagy-Enyed, 1896. évi december havában.

TÖRÖK BERTALAN.